Per Henrik Lings

första

Gymnastik- och Fäktsal med dithörande redskap.

Studie af

Öfverste Carl Norlander.
Gymnastiklärare vid Lunds Universitet.

◆ ◆ ◆

Säljes till förmån för Lings staty.

Pris: En Krona

LUND 1908
PH. LINDSTEDTS UNIV.-BOKHANDEL
(A. & O. SCHEDIN.)

LOKL. ALDER.

22500911840

Per Henrik Lings

första

Gymnastik- och Fäktsal med dithörande redskap.

Studie af

Öfverste Carl Norlander.
Gymnastiklärare vid Lunds Universitet.

◆ ◆ ◆

Säljes till förmån för Lings staty.

Pris: En Krona

LUND 1908
PH. LINDSTEDTS UNIV.-BOKHANDEL
(A. & O. SCHEDIN.)

40590462

WELLCOME LIBRARY INSTITUTE

303950
Cyprian Coll.

WELLCOME INSTITUTE LIBRARY
Coll. welMOmec
Call No. pam QT255 1908 N84p

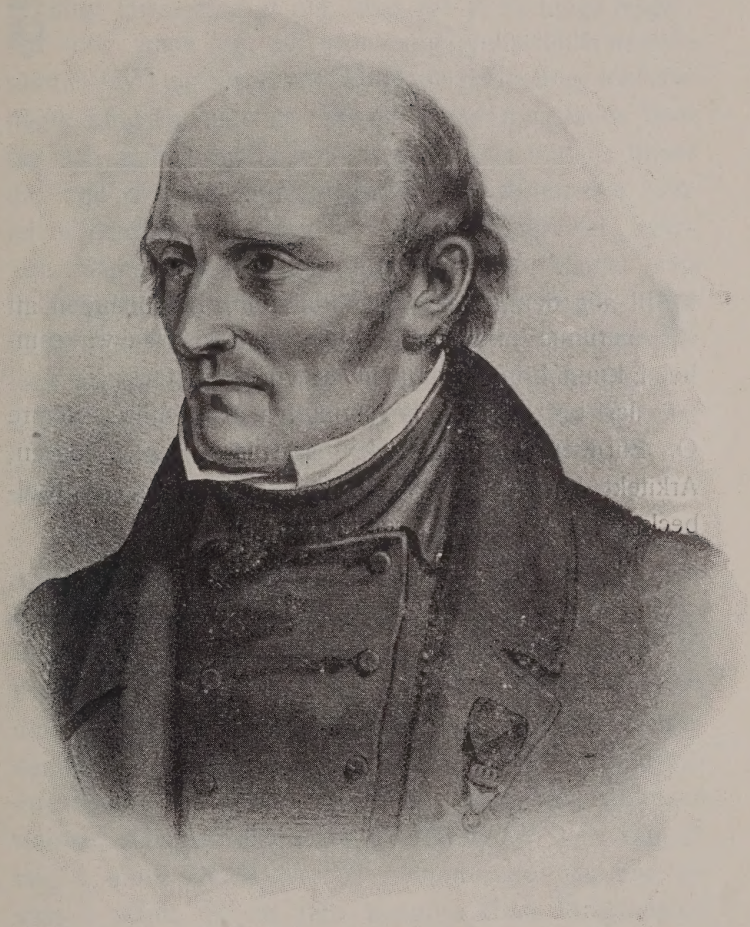

Per Henrik Ling

Till alla dem, som underlättat mina bemödanden att återfinna minnena af Lings gymnastiska verksamhet i Lund bringas härmed ett vördsamt tack.

Jag ber särskildt få namngifva Akademisekreterare O. Ehrnberg, Consistorii Notarie Dr. J. M. Sjögren, Arkitekt H. Sjöström, Museiföreståndare Dr. O. Rydbeck samt Akademikamrer O. Regnell.

Lund i april 1908

Carl Norlander.

Lifligt intresserad af allt, som rör P. H. Lings lifsgärning, hade jag, allt sedan min gymnastiklärareverksamhet 1870 tog sin början i Lund, derstädes ifrigt sökt efter några Lingska minnen. Bland annat framställde både jag och andra Lingianer för oss ofta den frågan: finnas då inga af hans första redskap eller åtminstone kvarlefvor deraf ännu i behåll? Hos de myndigheter, hvarifrån några upplysningar på 1870-talet kunnat vara att hoppas, blef svaret ständigt nekande. Ingen visste något derom; man förutsatte, att de voro förstörda eller bortkomna o. d. Med ett ord, förhoppningarna att kunna uppspåra något af dessa relikers historia eller tillvaro voro ytterst ringa. Så gingo åren under en och annan gång ånyo upptagna försök, med samma resultat.

Under tiden hade jag hunnit blifva allt mera förtrolig med universitetets lärare och tjenstemän, och kunnat förvärfva något mera auktoritet än en från Centralinstitutet nyutexaminerad underlöjtnant hade att berömma sig af, och då en speciell anledning till forskning 1907 yppade sig, förnyades energiskt mina bemödanden att få något ljus i dessa för vår gymnastiks inre historia så viktiga spörsmål. Tack vare i främsta rummet Akademisekreterare O. Ehrnberg, som vägledt mig i universitetsarkivernas gömmor, tror jag mig nu vara i stånd till att fullt klargöra dessa förhållanden och härmed framlägges resultatet af mina forskningar.

Under Lings företrädare, fäktmästarna: Porath 1685—1715, Chr. Porath 1715—1733, De Bada 1733—1742, Helfenstein 1742—1745, Bille 1745—1761, Chr. Porath 1763—1804 öfvades antagligen uteslutande fäkt-

ning*) i ett stenhus, som egdes af domkyrkan. Denna för längesedan med jorden jämnade byggnad intog en del af kyrkogårdens södra långmur. Ett ofvanrum i detta hus begagnades till "fäktbod" eller fäktsal, ehuru, såsom Brunius yttrar sig, "der flera år igenom saknades både fönsterrutor och vindsgolf", hvaraf tyckes framgå, att de nödvändigaste förutsättningarna för öfningars bedrifvande varit mycket torftigt tillgodosedda.

Den 30 November 1804 förordnades Ling att uppehålla fäktmästaresysslan under ordinarie innehafvaren, Löjtnant von Poraths sjukdom och efter dennes bortgång 1804, erhöll Ling fullmakt såsom fäktmästare vid Lunds universitet den 29 Mars 1805.

Den lokal, som af universitetets myndigheter till Ling upplåts såsom fäktsal ("palæstra") och som ännu finnes kvar, var ursprungligen en gammal byggnad söder om domkyrkan. Den utgjorde en del af St. Laurentii kloster, hvars kyrka var nuvarande domkyrkan. Denna byggnad, som är äldre än sjelfva domkyrkan, är uppförd i yngre spetsbågsstil, och begagnades i medeltiden till bibliotekshus, hvarför denna dess ursprungliga benämning libraria (bokhuset) gifvit anledning till namnet liberi. Huset håller 20 m. 19 cm. (68 fot) i yttre längd och 8 m. 10 cm. (27 fot) i yttre bredd med nära 1,05 m. (3 1/2 fots) tjocka murar och har å långsidorna temligen grofva sträfpelare och höga nischprydda gafvelrösten. Byggnaden är två våningar hög, af hvilka den nedre täckes af trenne prydliga korshvalf; den öfre har jämväl haft sådana, hvilka nedbrötos 1723. Murarna bestå af tegelstensbeklädnad med fast gråstensfyllnad. Liberiet eller liveriet

*) En i Akademiens 1767 års hufvudboks "Inventarium för Fechtsalen" upptagen "Gammal Trähäst att voltigera öfver" kan möjligen hafva varit använd för antydt ändamål.

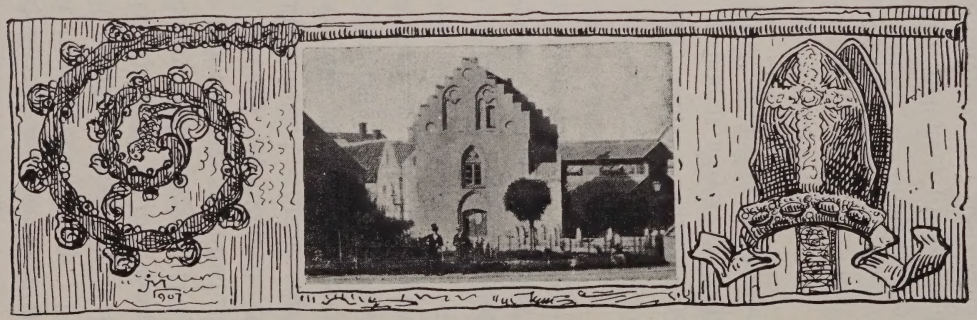

Sankt Laurentii kloster vid Kraftstorg. Lings blifvande "Fäcktsal". (ur "Gamla Lund.")

blef akademiens första lärosal; den nedre våningen begagnades för enskilda behof, såsom material-, ved- och kolbod m. m.; en tid upptogs en del deraf till "proba", arrestrum, eller fängelse för den studerande ungdom, som dömts af akademiska myndigheterna till disciplinstraff för begångna förseelser. I senare tider har den användts till spruthus och inhyser för närvarande domkyrkans elektricitetsverk. Öfre våningen användes först till föreläsningar, och inreddes 1805 till fäkt- och gymnastiksal, i hvilken egenskap den begagnades till 1843, då den af Brunius höjdes med 90 cm. (3 fot)*) och inreddes till musiksal ("musik-kapellet", "kapellsalen") för universitetet med 2 sidorum. I "Inventarium öfver Kongl. Academiens i Lund Tilhörigheter, Fastigheter" o. s. v. af den 16 Juli 1807 heter det.

— — — — — — — — — — — —

„5° Fäcktsalshuset, grundmuradt, beläget vid Domkyrkogården, hvarutinnan är inredt Fäcktsal med tvenne kammare samt tvenne hvälfda källare under huset".

— — — — — — — — — — — —

Byggnaden är numera öfverlemnad till domkyrkan och öfre våningen inhyser ett domkyrkomuseum och går i dagligt tal under benämningen "domkyrkokapellet".

* * *

Ling är nu färdig att omsätta sina gymnastiska idéer i handling och behöfver för detta ändamål någon inredning och uppsnyggning i den nakna, illa medfarna lokalen. Jag låter nu protokollen tala sitt vältaliga språk. De äro kulturbilder af ej ringa värde. Det är nästan rörande att läsa den tydligen ej ännu alltför högt

*) Förutvarande inre höjden var omkr. 7 alnar = 4,20 m.

uppskattade "Fäcktmästarens" ("iste gladiator!") ödmjuka framställningar och den nödtvungna sparsamhet, som den fattiga Akademien måste iakttaga.

"År 1805 den 11 Maji hölls Consistorium Academicum Majus i Lund.

Närvarande:

Academiens Rector, Herr Professoren Dr. P. T(egman).

Ledamöter: Herrar Professorerna, Ledamoten af Kgl. N. O. Dr. J. J. H(ellman), Dr. S. L(emchen), L. P. M(unthe), Dr. A. E. B(arfoth), Kgl. första Lifmedicus Dr. J. H. E(ngelhart), Dr. A. H. F(lorman), M. N(orberg), Riddaren af Kgl. N. O. M. F(remling), A. J. R(etzius), J. L(undblad), Dr. A. L(idbeck), N. H. S(jöberg) och Herr Acad. Secreteraren Wåhlin, såsom constituerad Acad. Räntmästare.

Vid expeditionen häradshöfdingen och juris adjuncten Herr Lars Weibull och vid protocollet undertecknad hofrättsauscultant.

Cons. prot. 11 Maji 1805.

— — — — — — — — — — — —

Fäcktmästar Ling om bättre inrättning för gymnastiska öfningar.

§ 11. Academiens Herr Rector föredrog en af Acad. Fäcktmästaren Peter Henric Ling ingifven till Consist. Acad. ställd skrift*) enligt ord för ord så lydande:

"Magnifice Herr Rector.

så ock

AmplissimumConsistoriumAcademicum!

Öfvertygad att Eder Magnificens

*) Bifogad protokollet såsom bilaga.

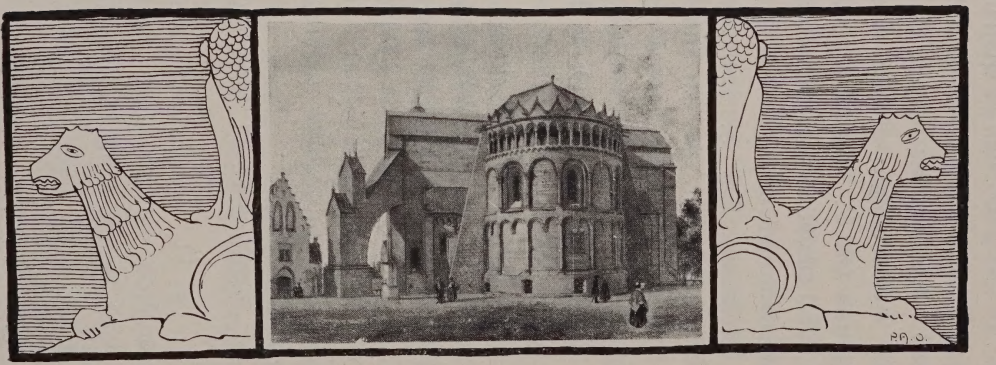

Kor-rundeln med Fäktsalen till venster på Lings tid. (ur "Gamla Lund".)

samt Ampliss. Consistorium Academ. inser den nytta, som den studerande ungdomen kunde vinna, om de Gymnastiska öfningarna understöddes af en bättre inrättning, i öfverenstämmelse med hvad de äro i andra länder, vågar jag ödmjukast dertill föreslå följande förnödenheter:

1° En mindre voltigerhäst till de yngres tjenst.

2° Den gamla voltigerhästen reparerad och klädd på fötterna.

3° 2ne voltigerdynor med remmar och spännen i hörnen efter voltigerhästarnes olika storlek.

4° 8 stycken större och mindre Madrasser af buldan, stoppade med hö till bruk, dels vid voltigeringen på hästarne, dels vid de första kroppsrörelserna på golfvet.

5° 2ne Ballancebräder, det ena med fötter, det andra med jernhakar, 4 à 5 al. långa.

6° 2ne Uppståndare af träd, 3 al. höga, med fötter samt knaggar och hål uti, att nyttjas vid hoppning.

7° En Trädstång, 2½ tum i diameter, 6¼ al. lång, med jernböglar vid ändarna.

8° En dubbel Hängstege af träd med jernhakar på öfre ändarna, samt behöriga ringar.

9° En Knutlina, 1½ à 2 tum i diameter, 6¾ al. lång med jernhakar på ändarna.

10° En Slätlina af samma tjocklek och längder.

11° 2ne Fallselar*) af väf med tåg uti.

12° En Spottlåda och en Kritlåda båda för att förekomma de olyckor, som kunde ske vid halkning, jemte snygghetens befordrande.

Tillika får jag äfven ödmjukast anhålla, att det på Fäcktsalen stående bord måtte blifva borttaget, då det är af ingen nytta; utan blott hindrar öfningarna och vanpryder rummet; som ock att det dervarande klädräcket måtte blifva repareradt samt ett nytt floretträck anbragdt i skåpet, då det ena intet är tillräckligt för det antal elever, som jag för närvarande har.

Jag vågar hoppas, att Eder Magnificens och Ampliss. Consistorium Academicum intet tvifla på mitt nit att gagna de studerande i den lilla krets, der jag blifvit inlåten, så snart jag eger någorlunda medel till att uppfylla denna pligt.

*) Dessa hafva säkerligen varit använda såsom försiktighetsmått och skyddsmedel vid djuphopp från större höjd, såsom här från häfplankan (stången i taket). I en gammal beskrifning öfver en gymnastikuppvisning i Uppsala 1815 under v. Heidenstams ledning heter det, att "några elever uppklättrade uppför en visst 60 famnar lång i lutning spänd lina till taket af Gustavianska Akademien„ och heter det vidare "ett försök till utseendet vådligt, som likväl genom ett litet försiktighetsmått var utom all fara". Med detta "försiktighetsmått" afses synbarligen "fallselar". (Meddelande af Lic. C. A. Westerblad). Senare användes som bekant "afmatare" för nedfirning från större höjder.

Stortorget i Lund på 1830-talet. Fäktsalen synes vid Korrundeln. (Litografi af I. Knutsson.)

Under ödmjukaste afbidan på Eder Magnificences och Amplissimi Consistorii Academici yttrande öfver detta förslag, har jag den äran att med djupaste vördnad framhärda

Magnifici Herr Rector
så ock
Amplissimi Consistorii Academici
ödmjukaste tjenare
Peter Henr. Ling

Lund den 4 Maji 1805."

Herrar Professorerna, Riddarna af Kgl. N. O. Fremling och Sjöberg förklarade sig anse de af Ling föreslagna inrättningar såsom ganska nödiga och nyttiga vid Acad. Fäcktsalen för de gymnastiska öfningarna därstädes och tillstyrkte alltså bifall härtill. I anledning hvaraf Consist. Acad. beslöt att af Ling låta infordra behörigen upprättadt kostnadsförslag uppå värkställandet af ofvannämnda projekterade förnödenheter vid Acad. Fäcktsalen, hvarefter Consist. ville taga detta ärende i närmare öfvervägande och beslut däröfver meddela.

— — — — — — — — — — —

In fidem protocolli
L. S.
Carl Fr. Berling."

Af förestående protokoll framgår tills vidare, att en "gammal voltigerhäst"*) funnits förut, hvadan kanske

*) Denna finnes upptagen i Akademiens första iuventarium i 1767 års hufvudbok såsom "en gammal Trähäst klädd med läder att voltigera öfver" Se noten sid. 4.

får antagas, att "voltige" icke varit alldeles främmande för föregående "fäcktmästare".

Nästa Consistorium Majus Academicum hölls den 25 Juni 1805 och hade Ling till denna tid vidare utarbetat sina kostnadsförslag.

Ordförande och ledamöter voro densamma, som den 11 Maj 1805; vid protokollet häradshöfding Å. Ingman. Härur återgifves:

— — — — — — — — — — — —

§ 2.

"Föredrogs en af Fäcktmästaren Peter H. Ling jemlikt Consistorii beslut den 11 sistlidne Maji § 11 afgifven till Consist. Acad. ställd skrift, uppläst så lydande:

"Härmed har jag äran inlemna förslagerna å de till Fäcktsalen requirerade förnödenheter och vågar jag tillika ödmjukast anhålla om följande förbättringar:

1° Murarna i Fäcktsalen och Förstugan rappade, hvilketk murmästare Haraldson ansedt till 4 Rdlr. Banco.

2° Väggarna anstrukna, för att desto längre behålla deras snygghet samt Fönster, Dörr och Skåp målade och Taket hvitstruket, hvaråa Målaremästare Ericssons förslag medföljer.

3° Ett Afträdesrum och en Wedbod med Brädskrank, hviket allt torde lättast kunna anbringas i Källaren under Fäcktsalen.

4° Golfvet på Fäcktsalen repareradt på några bräder, som blifvit skadade vid voltigen.

Lings boningshus i Lund. Gårdssidan. (ur "Gamla Lund".)

5° En Flytt-Trappa 3 alnar hög att bruka vid voltigen och som jag i min förra Inlaga glömt omnämna, för hvilket arbete Snickaremästare Otterström begär En Rdlr. 32 Sk. Banco.

Hvad momentet 3 angår, skall jag derå infordra förslager, ifall det vinner Eder Magnificences och Ampl. Consistorii bifall och den dertill lämpligaste plats bestämmes. Emellertid underkastas bifogade förslager Eder Magnificences och Ampl. Consistorii granskning.

Peter H. Ling

Lund d. 25 Juni 1805."

§ 3.

Kostnadförslagen upplästes och Consistorium beslöt remittera skriften med förslagen till Herrar Inspectores Ærarii*) att yttra sig deröfver och sedan dermed inkomma till Consistorium."

Till Consistorii sammanträde den 6 Augusti 1805 är Professor Lundblads infordrade yttrande färdigt. Starkt framträdande är den sparsamhetsifver, som var en nödvändig följd af de tryckta ekonomiska förhållanden, hvarunder universitetet arbetade. Professor Lundblads — tydligen en kritisk och praktisk man — yttrande föredrogs vid detta sammanträde och lyder som följer:

"Då Akademiens tillfälliga utgifter sammantagna gå till en enorm summa penningar om året och skola med tiden allt mer och mer gravera Akademiens kassa i den

*) Två Professorer (Lundblad och Lidbeck) handhafvande de ekonomiska angelägenheterna, motsvarande nutidens Drätselnämnd.

mohn utgifterna ständigt ökas, i synnerhet då Handtvärkarne i de flästa förslagen anslå det i Banco, som till lika daler och skillingetal i Riksgäld kunde anses som full betalning, så anser jag vår pligt vara att i allt hvad möjligt är söka minska dessa utgifter.

Beträffande de fordringar, som Herr Ling gjort för Fäcktsalen, anser jag granitmålningen med limfärg därstädes vara obehöflig och öfverflödig och bör af den grund alldeles icke beviljas, emedan den kostnaden, som efter förslag går till 13 Rdlr. 21 sk. i Bco eller 20 Rdlr. 7 sk. 6 rst. Rgld. skulle sedermera komma att i afseende på nödvändigheten att underhålla en sådan målning öka registret på Akademiens utgifter, så mycket säkrare som denna limfärgsmålning på ett ställe, där en mängd ungdom har sina öfningar och där flera samlingar vid andra tillfällen anställas, icke kan undgå att tid efter annan genom hvarjehanda tillfälligheter skadas.

Vidare upgifves uti Herr Lings inlaga rappning på murarna i Fäcktsalen och Förestugan; att på en gång föreslå rappning på väggarna, där limfärgsmålning tillika föreslås, kan icke hänga väl ihop, emedan en sådan limfärgsmålning, som Herr Ling föreslagit, icke sker på rappad utan på slät och hvitmenad mur. Hvarföre jag för ingen del kan tillstyrka målningen är redan sagdt. Jag tar för gifvet att Herr Ling icke kunnat mena rappning utan spärkning och hvitmening, som är allt, hvad som för väggarne i Fäcktsalen och dess Förestuga behöfves. Murmästare Haraldsson har anslagit detta till 4 Rdlr. uti Banco. Enligt af mig infordradt förslag af Murverksmästergesellen Lundström blir denna kostnad blott 2ne Rdlr. uti Banco, hvarvid således hälften besparas. Denne man är pålitlig och har till Akademiens nöje redan förlidet år förrättat mureverksarbete.

Efven är den Limfärgning på taket, föreslaget af

Lings boningshus i Lund vid Adelgatan. (ur "Gamla Lund.")

Ericsson för godt tilltagen, i det den blifvit satt till 3 Rdlr. 16 sk. i Banco, som i riksgäld till denna summa räknad, vore fullt tillräckelig betalning. Jag räknar lim och kritta, som går till, åtgår till 1 Rdlr. 32 sk. uti Riksgäld, som är allt hvad denna limfärgning rimeligen bör kunna kosta. Hans Magnificence lärer bäst kunna vidtaga härvid, hvad som kan leda till någon besparing för kassan.

Angående Voltigerhästen så har jag haft Otterström*) hos mig, som gifvit tillkänna, att han ärnar göra den af Ask, men för den tyngds skull, som den bör hafva för att ej falla i kull vid öfningarna, bör den efter Herr Lings fordran vara af Ek. Skall den göras på samma sätt som den förra, kan därvid enligt Akademisnickaren Junggrens förslag 1 Rdlr. Banco därvid besparas. Skall den annorledes med mera fyllighet på sätt som Junggrens tillägg innehåller, mera efter Bildhuggareart façoneras, blir kostnaden som Herr Otterström utsatt, hvarvid då bör anmärkas, att omnämnde arbete till inberäknas och att Eketrä därtill nyttjas.

Angående Schaffenbergs**) ingifne förslag har jag det att anmärka, att prof på väfven, som till madrasserna anskaffas, bör inlemnas och af Herr Ling godkännas; ty gles, tunn och dålig väf duger icke, emedan den icke allenast för snart slites, utan har en annan olägenhet att höet sticker igenom och ger efter någon liten nötning allt för mycket dam ifrån sig till mehn både för lärare och lärlingar, som också för rummet. Jag har från Malmö låtit inkomma prof, som härjämte bifogas. Af dessa är det understa såsom mäst tätt, det som af Herr Ling blifvit godkändt. Föreskriften, som i förslaget saknas för madrassernas storlek och beskaffen-

*) den snickare, som uppgjort kostnadförslaget.
**) den sadelmakare, som uppgjort kostnadförslaget.

het, följer, och bör vid granskning af arbetet tjena till grund för omdömet, huru vida det som sig vederbör blifvit verkställt.

Afplankning till afträdesrum i Akademiens källare frånstyrker jag helt och hållit. En källare och underjordiskt rum, som nyttjas till förvar för Akademiens materialier, har nog unken och förderfvad luft än att denna ännu mera bör besväras med ett afträde.

Där hvarest nu en del af Bibliotekets böcker förvaras och som snart komma att flyttas, kan en Nattstol sättas, som är tillräckeligt, äfven som, hvad litet ved som kan behöfvas, där likaledes kan hysas. Intill dess nämnde rum blir ledigt kan arrestrummets förnämnde möbel nyttjas och således vidlöftigheter och onödige kostnader undvikas.

Lund d. 24 Juli 1805.

Joh. Lundblad."

"Consistorium beslöt att remittera handlingarna till Professor Lidbeck, som efter deraf tagen kännedom behagade dem oförtöfvadt återställa," heter det i protokollet. Vid Consistorii sammanträde d. 22 Augusti 1805 föredrogs nämnde Professors utlåtande af följande innehåll:

"Herr Professor Doktor Lundblads utlåtande öfver den skrift, hvarmed Herr Fäcktmästaren Ling till Consistorium inkommit, finner jag så grundadt, att jag med bemälte Professor mig i allo förenar utom i den punkten, att fäktsalens målning synes så väsendtligen leda till detta rums prydnad och snygghet, att den ej för den ringa kostnadens skull kan åsidosättas. Att hvita väggar jämte det de äro af skadlig verkan för ögonen, lätt smutsas och på hvarjehanda ofta kittsliga sätt fläckas, behöfver jag ej nämna; och att målning på väggar, äfven der

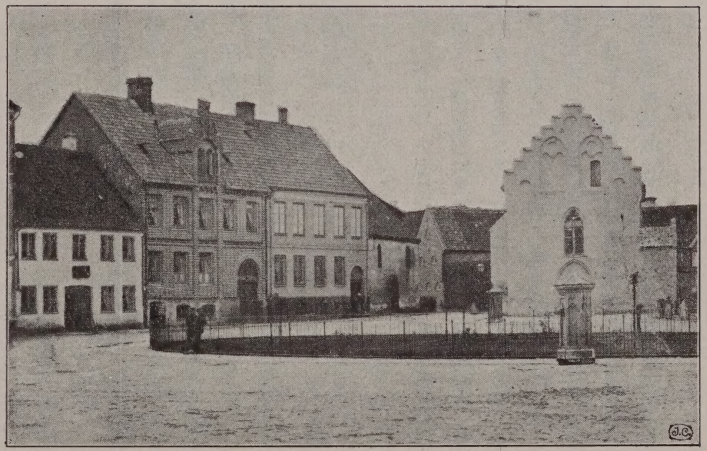

Krafts torg med gamla fäktsalen 1870. (ur "Gamla Lund".)

mycken ungdom samlas, ej fordrar synnerlig årlig kostnad, derom vittnar Akademiens förra Auditorium.

I öfrigt tager jag mig frihet föreslå, att Consistorium uppdrager åt någon i ekonomiska ärenden bevandrad man att i samråd med Herr Ling på bästa sätt och för minsta kostnad befordra till verkställighet alla de punkter uti de genom Herr Ling inlemnade fyra förslag, hvartill Consistorium finner för godt att lemna sitt samtycke; och tviflar jag icke, att ju härigenom någon besparing i ett och annat afseende kan vinnas.

A. L(idbeck).“

Den sakkunnige, som valdes för ofvannämnda ändamål blef Akademi-Bokhållaren Magister Joh. M. Lindfors, hvilken efter bästa förmåga tillsammans med Ling bragte de framställda förslagen till utförande.

Enligt nedanstående räkningar kunna samtliga redskaps tillverkande följas i detalj. De utgöra i och för sig ganska intressanta aktstycken från de gamla Lundahandtverkarnes arbetsfält. Priserna förefalla jämförda med vår tids, onekligen särdeles moderata.

Snickare Junggrens Räkning.

Till Kongl. Carolinska Akademien.

	Banco. Rdlr.	Skl.
På Fäckt Salen förfärdigat en ny Voltiger Häst, till denna Häst har åtgått Materialer, en Eke Knubb à 15 tums diameter 3½ Alens längd, samt till fötter och sahl[1]) bommar.	2	24
Arbetslön.	2	—
Ditto ändrat den gamle Voltigerhästen på fötterna. Rundat af Skrofvet och försedt samma med nytt hufvud.	1	40

[1]) Sadelbommar.

	Banco. Rdl.	Skl.
Tvenne spottlåder 1 1/2 Alen långa 3/4 Alen breda styckl. á 16 Skl.	—	32
Ditto en Kriddlåda[1]) 2 Alen lång 1 1/4 Alen bred.	—	24
*)En Balanger Stege[2]) 6 Alen lång 1 1/4 Alen bred.	1	24
En Balanger Bräda[2]) med fötter under att stå på Golfvet.	—	18
En Balanger Planka[2]) att hänga under Taket.	—	12
En Balanger Stång[2]) med fot att stå uti.	—	10
2ne fötter med uppståndare för hvarje stycke.	—	18
Beklätt alla fyra fönstern.	1	16
Fyra stycken långa Bänckar att sitta på, styckl. à 1 Rdlr.	4	—
En Trappstege.	1	—
En Florett Räkk[3]) inj Skopet.	—	12
En Knagg Räcka[4]) ock derjämte att hänga floretter uti.	—	12
Ditto en Knagg Räcka[5]).	—	12
Lagat golfvet uti Fäckt Salen	—	6

Summa Banco 17.

Lund den 30 September 1805.

P. Junggren."

Sedan Ling och Lindfors attesterat att "arbetet är mig till nöjes," utanordnades summan och utbetaltes "efter föregången assignation" af Akademiens Cassa genom Academi Secreteraren Magister Wåhlin.

---

[1]) Kritlåda. [2]) Balanger = balansér. Prefixet är oriktigt användt för stegen och för plankan, hvarom mera sednare. [3]) Floretträck. [4]) List med knaggar, pinnar. [5]) Klädhängare.

*) bör säkert vara minst 1/2 aln bred, se sid. 28.

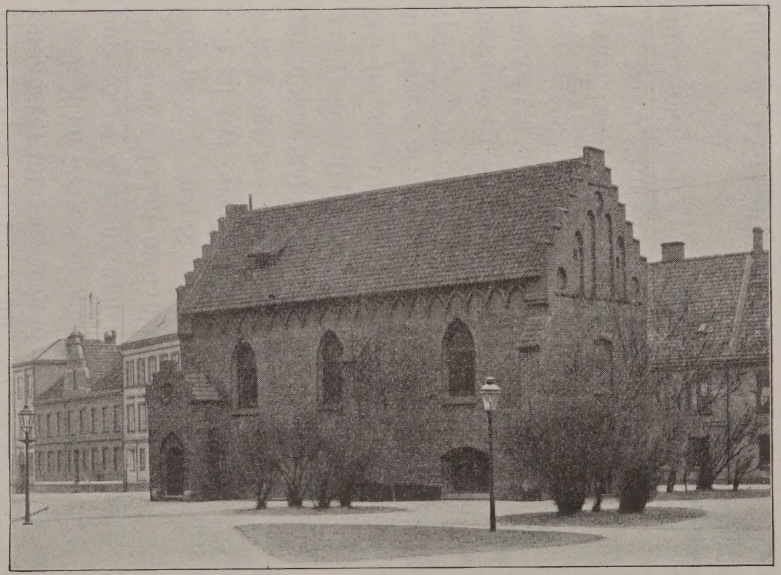

Gamla Fäktsalen 1900.

Akademi Smedmästare Bäckgrens räkning.

Nota. Okt. 7. Debet.	Banco. Rdr.	Sk.	r.
Två nya jernbycklar[1]) af helt stångejern och tre nya stora kramper och två nya stora hålskruer[2]) och två andra skruer med mottrar[3]) till och en ny skrunöckel till Balansebrädan.[4])	2	40	—
Dito beslagit en Woltesiere Stång[5]) med stor dopsko på den ena ändan och kläd[6]) den andra ändan med plåt och en ny stor pana[7]), som Stången skal stå uti och ett nyt öfverfal[8]) och en ny krok och 3 nya kramper.	1	12	—
Beslagit en Stor Steke[9]) med tre nya Byckeljern[10]) fastsatta med 9 st. nettnaklar[11]) och tre st. krokar, med hålskruer till att hänga Steckan[12]) uti.	2	24	48
6 st. jernpina[13]).		6	
Dito beslagit en trappsticka[14]) med en ny Skrubålt[15]) med motor[16]) till och fyra nya plåtar dertill och 2 nya långa krokar med 6 nya kramper till.	1	12	—
Fyra st. Stora Skru öckler[17]) och fyra st. stora krokar och 4 nya ringar till 2 linor.	1	32	—
Summa Rdr. Specie	9	30	8

Lund d. 15 oktober 1805.

And. P. Bäckgren.

Ofvanstående Smedearbete är mig till nöjes förfärdigat.

Ut Supra

Pet. H. Ling.

---

[1]) Jernbyglar. [2]) hålskrufvar. [3]) muttrar. [4]) säkerligen den i Lings inlaga upptagna "No 7 Trädstång m. järnböglar i ändarna". [5]) voltiger. [6]) klädt. [7]) panna. [8]) öfverfall. [9]) stege. [10]) bygeljern. [11]) nitnaglar. [12]) stegen. [13]) jernpinnar (sprintar) till språngställståndarne. [14]) trappstege. [15]) skrufbult. [16]) mutter. [17]) öglor.

Sadelmakare Sontags räkning.

"Kongl. Carolinska Akademiens Debet förfärdigadt arbete på Dess Fäckt-Sal.

	Rdlr.	Sk.	Banco r.	Rdlr.	Sk.	r.
Sytt och stoppat 2ne stora madraser à 32 sk. st. i arbetslön.	1	16	—	—	—	—
Do. för 2ne något mindre.	1	5	4	—	—	—
Do. för 4 ännu mindre.	1	37	4	4	10	8
klädt en stor Voltiger Häst hvartill åtgått 15½ Pfd. Läder à 21 Sk. 4 r. Pfd.	6	42	8	—	—	—
Do. 4 aln Linwäf à 5 Sk. 4 rst. aln.	—	21	4	—	—	—
Do. Nubbar och Låsspik.	—	21	4	—	—	—
Do. Renhår till stoppning.	—	12	—	—	—	—
Arbetslön härför.	2	—	—	10	1	4
Klädt en mindre Häst. hvartil åtgått 11 Pfd. Läder à 21 Sk. 4 rst. för hvardera Pfd. gör	4	42	8	—	—	—
Dito Linwäf 3½ aln à 5 Sk. 4 r. al.	—	18	8	—	—	—
Dito Nubbar och låsspik.	—	18	8	—	—	—
Dito Renhår till Stopping.	—	9	—	—	—	—
Arbetslön.	1	32	—	7	25	—
Gjort 2ne Voltiger Dyner. hvartil åtgådt 21 Pfd. Tagel à 12 Sk. Pfd.	5	12	—	—	—	—
Do. 11 Sylger[1]) med 22 remmar af Läder.	—	32	—	—	—	—
Arbetslön härför.	2	—	—	7	44	—

[1]) Söljer.

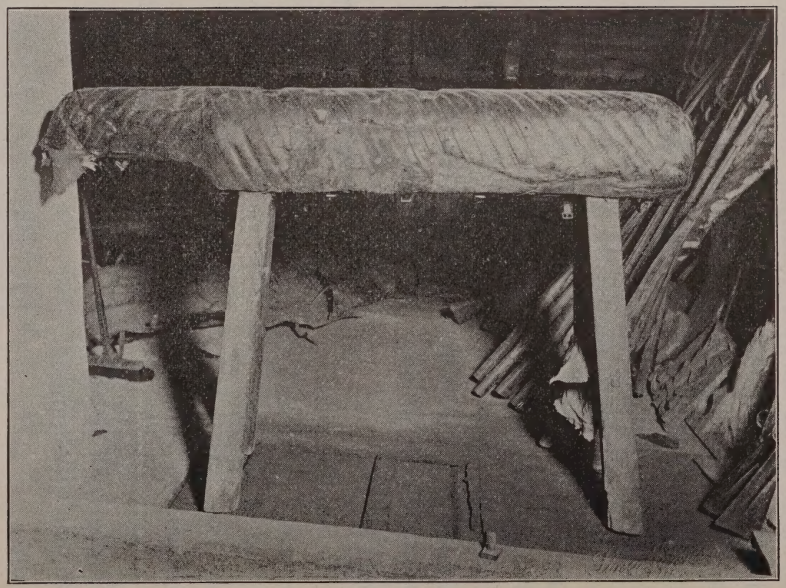

9. a. Större voltigerhäst från Lings tid. Efter originalet. (se. sidd. 40, 41 och 42.)

2ne fallselar förfärdigat härtil åtgådt.						
8 aln Saljors[1]) wäf à 2 Sk. aln.	—	16	—	—	—	—
28 al fyrslagna Streck.	—	32	—	—	—	—
6 Sylger[2]) och 2ne ringar.	—	16	—	—	—	—
1 Pfd. läder.	—	21	4	—	—	—
Arbetslön.	1	—	—	2	37	4
Summa	—	—	—	32	22	4

Lund den 21 November 1805.

Lars Sontag.“

omskrefne räkning verificeras af

Joh. M. Lindfors. P. H. Ling.“

Den “i ekonomiska ärenden bevandrade “Akademi-Bokhållaren Magister J. M. Lindfors

Räkning.

	Banco Rdlr.	Sk.	rst.
“2 St. Linor 7 aln. hvardera à 2 Rdlr. St.	4	—	—
106 aln Helsinge Buldan till Madraser à 8 Sk. 8 r.	19	6	8
5 St. 3 tums plankor à 18 Sk. 8 rst. st.	1	45	4
Till stoppning i Madrasserne inköpt 19¾ L. Pfd. hö à 5 Sk. 4 rst.	2	9	4
Låtit transportera höet och 2neGgr.grunder reparationen rengöra och skura Fäcktsalen	1	—	—
Skjutspgr för undertecknad och Acad. Fäcktmästaren Ling till och från			

[1]) Sadelgjord.

[2]) Söljer.

Malmö då Linorna beställdes och Buldanen upphandlades. 1 — —

29 13 4

Lund den 21 November 1805.

Joh. M. Lindfors.

Förestående räkning verificeras af

Peter Henr. Ling.“

Slutligen upptages inventarielistan för 1805, hvaraf tydligen kan ses, hvad som fanns uti fäktsalen.

“Inventarium
öfver
Kongl. Academiens i Lund
Tillhörigheter
Fastigheter och
Hemman.

5⁰ Fäcktsals Huset, grundmuradt beläget vid Domkyrkogården, hvarutinnan är inredt Fäcktsal med 2ne kammare, samt 2ne hvälfda källare under huset.[1])

Lösören.[2])

Academiens Fäcktsal.

2ne Större Linor 7 alr hvardera.
2ne Större Helsinge Buldaner-Madrasser.
2ne Do mindre.
4 Do ännu mindre.
1st. Stor voltiger- Häst klädd med Läder.
1 mindre Do.
2ne Voltigerdynor, stoppade med Tagel.
2ne Fallselar af Sadeljordar och fyrslagne Streck.
2ne Spottlådor 1½ alr. långa ¾ breda.
1 Balancerstege 6 alr. lång 1½ bred.

[1]) jämför sid. 6.

[2]) Här saknas balansstolpen och trädstången (häfplankan). Säkerligen af förbiseende, men en af dem återfinnes uti 1807 års hufvudbok under rubriken “Stång“.

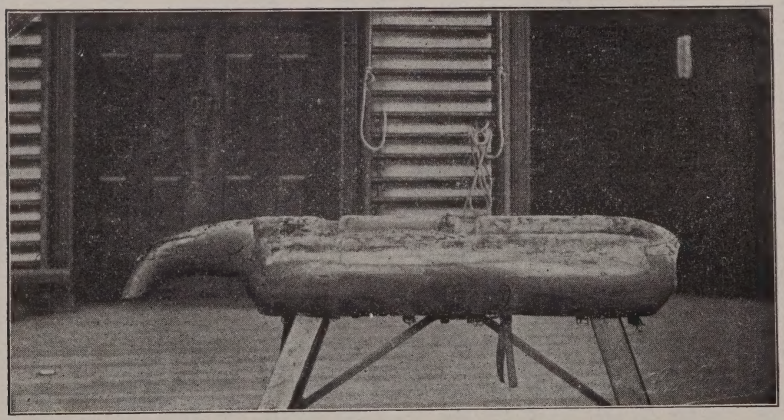

10. a. Mindre voltigerhäst från Lings tid. Efter originalet. (se sidd. 41 och 42.)

1 dito Bräda med fötter under att sätta på golfvet.
4 st. långa bänkar att sitta på.
1 Trappstege.
1 Större Skåp, försedt inuti med 2ne knaggräck för att upphänga floretter. Följande Persedlar afgå:
1 Gammalt furubord med fot under.
1 Trädhäst, klädd med läder att voltigera öfver,[1]) omgjord till den mindre, som här förut finnes upptagen.

Joh. M. Lindfors.

Denna Kongl. Carolinska Academiens i Lund Hufvud Bok för år 1805 är för undertecknade uppvisad, som den enligt Lag underskrifva i Lund d. 16 juli 1807.

Pehr Tegman.
Kongl. Carol. Acads. dåvarande Rector.

Joh. Lundblad.
dåvarande Inspector
Ærarii.

Anders Lidbeck.
dåvarande Inspector
Ærarii.

Låtom oss nu försöka att uppkonstruera bilden af den första lingska gymnastiksalen, hvilket ej bör möta några större svårigheter, enär en ännu lefvande 82-årig man Consistorii-Notarie Dr. J. M. Sjögren i Lund har ett dunkelt minne af dess utseende på Lings efterträdares, Schartaus tid.

Af de enligt Lings förslag och handtverkarnes räkningar tillverkade fasta redskapen är det såsom "Dubbel hängstege" och „Balanger"-stege (Snickare Junggren)och "stor steke" (Smed Bäckgren) upptagna redskapet alldeles otvifvelaktigt den första uppränningen till en vanlig tvåradig stege för lodslingring och korsslingring, likavisst som de två linorna, en knutlina och en slätlina, användts till äntringar. Dessa redskap

[1]) nämnda trähäst finnes redan upptagen i akademiens första inventarium i hufvudboken för 1767. (se noten sid. 4 och 12.)

voro fästade i taket och hade enligt Dr. Sjögrens utsago de platser, som antydas å skissen. Linorna tyckas hafva kunnat i sned riktning med nedra ändarna hakas fast i väggen och därmed är den första halfva b å g l i n a n färdig. Och om den nedra ändan af stegen lägges på t. ex. hästen, ställd på tvären, finnes ju möjlighet till armgång m. m. på lutande stege. Den i Lings förslag under nr. 7 upptagna "Trädstången 2½ tum i diameter, 6¼ aln lång med jernböglar vid ändarna" å snickare Junggrens räkning benämnd "Balanger Planka att hänga under Taket" och å Smeden Bäckgrens, Balansebrädan, med sina "jernbycklar" m. m. måste efter allt att döma hafva varit den första h ä f p l a n k a n (hög bom) och kan då svårligen hafva haft annan plats än den, som utmärkes å skissen. En äldre smedmästare i Lund, med hvilken jag rådgjort, finner alla beslag o. d. fullt yrkesmässiga för en i taket upphängd trädstång. Då denna var omkring 7 alnar (4 meter) högt öfver golfvet eller den höjd, hvartill linornas längd angifves, förefaller det sannolikt, att den af Ling senare begärda „Flytt-Trappan" af handtverkarne benämnd "Trappstege" "trap-sticka" användts vid åtminstone uppstigandet för att nå stången (plankan) vid öfningarnas, här häfrörelsernas början de. Af de uti Lings förslag upptagna lösa redskapen, hafva nr. 5 "tvenne Balancerbräder", förarbetats, den ena till en vanlig sådan på fötter, den andra till en "Balanger stång med fot att stå uti", af Smeden Bäckgren kallad "Woltesierestång" och på gymnastiskt språk benämnd balansstolpe. Deremot förkommer icke "Ballance brädet med järnhakar." De båda hästarna med sina sadelbommar och voltigerdynor, "2ne fötter med uppståndare", nutidens språngställ, och de fyra långbänkarna finnas ju i hvarje svensk gymnastiksal, under det att madrasser och fall-

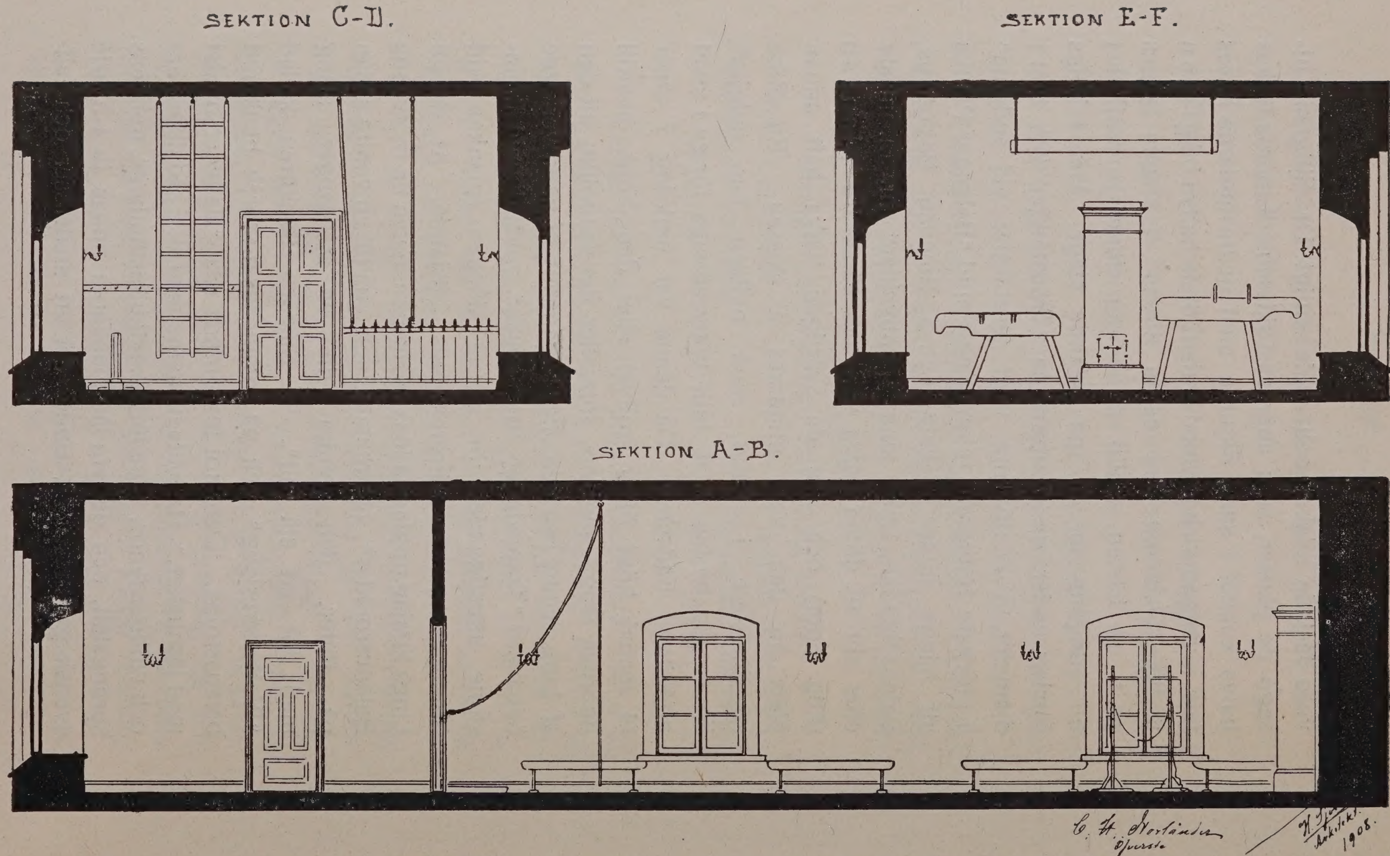

Sektioner af fäktsalen [illegible] å Lings tid (jämför planschen å sid. 25.)

selar försvunnit. Fallselar hafva användts såsom vid nutids brandkårsöfningar, att släppa sig ner på från större höjd. Se noten sid. 10.

Belysningen utgjordes under den mörka årstiden af lampetter på väggarna, säger Dr. Sjögren.

Af förestående protokoll, förteckningar och räkningar finna vi lätt att fäktsalen nu i slutet af 1805 var jämförelsevis väl försedd med ännu i vår tid brukliga redskap.

Häraf saknas endast ribbstolen eller dess första form pinnstolpen, och bommen. Men, då plankan i taket användes för häfrörelser, och hästarna, ställda på tvären för sidohopp, kunde ju en del af de nutida rörelserna å högre eller lägre ställd bom tagas å ofvannämnda redskap.*)

Hela inredningen, huru anspråkslös den än förefaller oss, bildar en epok i gymnastikens historia och säkerligen har Ling med hjelp af dessa enkla redskap betydligt ökat rörelseförrådet.

Ling lemnade Lund 1813 och hans efterträdare Schartau fortsatte att å samma lokal leda fäktning och gymnastik till 1843, då undervisningen förlades till Lunds Katedralskolas gymnastiksal, hvilket framgår af nedanstående Kanslersbref af den 25 januari 1843:

"Enär den Universitetet tillhöriga byggnad, hvarest undervisning och öfning plägat gifvas uti gymnastik och vapenförning, varit under flera år högst bristfällig, samt behofvet utaf en bättre lokal för nämnda undervisning alltmera framstått, hvadan ock Consistorium Academicum funnit sig föranlåtet sluta öfverenskommelse med Domkapitlet i Lund om begagnande tillsvidare af Katedralskolans nya gymnastiksal mot en hyra af 66

*) "Ballancebrädet med jernhakar", N:o 5 sid. 9 har jag ej kunnat spåra. Om det funnits, var det nutidens lutplan.

Rikd. 32 Skill. Banko för året, har Consist. Acad. uti skrifvelse af den 22 sistlidne December (1842) anhållit om min tillåtelse, att omförmälte fäcktsalsbyggnad iståndsättes.

Oscar"

Nu framställer sig sjelfmant dem frågan „hvart togo redskapen vägen?" Ehuru protokoll härom saknas, är det emellertid så godt som säkert, att de utan vidare flyttades ner till Katedralskolan, hvarest jag såsom ung lärare, utan att då hafva en aning derom, på 70 talet dagligen sett och användt dem. Hängstegen, balansplankan, språngstället och tvenne hästar voro med visshet de samma som Ling konstruerat. Jag erinrar mig äfven på läktaren ett gammalt skåp, som kan ha varit det i inventariet omnämnda samt en hel del gamla buldansdynor och dylikt uppvräkta på skåpet.

Ett inventarium upprättadt den 15 December 1842 följer i afskrift:

"Inventarium öfver Lunds Katedral-Skolas
Gymnastik-Apparelj.

Fast Apparelj:

En wipp-mast med tillhörande Spännstol.
Tvenne större Springstolpar,
Tvenne mindre Do.
Tvenne Häfplankor,*)
Fyra runda Master,
Tvenne fyrkantiga Do.
En Spännstolpe med fot-rem,
En Pinnstolpe.
En dubbel Slinger-stege.
Fyra stycken perpendikulär-linor,
En våg-lina;

*) Det är ju tänkbart att någon af dessa varit "stången i taket" på den gamla fäktsalen.

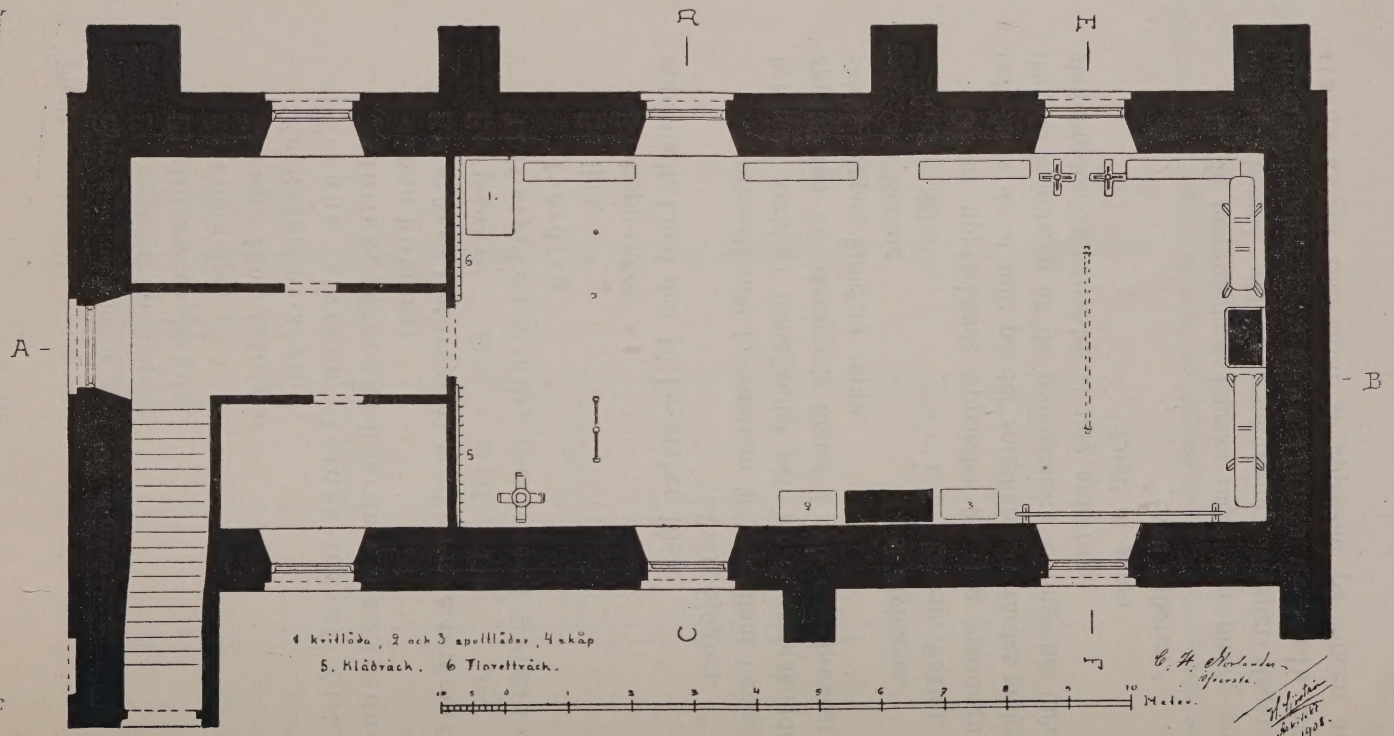

Plan af fäktsalen med dithörande redskap på Lings tid. (jämför planschen å sid. 32.)

Flyttbar Apparelj:

Fyra stycken plintar med Skinn-madrasser,
En upphöjd Spring-pl n,
En Balancer-bräda,
En Pinnstolpe,
Tvenne Hoppstolpar,
En Balancer-stolpe,
Tvenne stycken Trädhästar af olika storlek, försedda hvardera med tvenne lösa bommar,
En större lädersadel med trenne remmar,
En mindre D:o med D:o D:o
Tolf stycken mindre putor med buldans-öfverdrag,
En lina,
Ett hopp-snöre,

upprättadt, Lund den 15 December 1842.

Sven Sjögren.

Att ofvanstående Inventarium är upprättadt i enlighet med verkliga förhållandet och att de uppräknade apparaterna för närvarande finnas i nytt och brukbart skick intygas, Lund ut supra.

Carl Berling. Gust Nyblæus.
Rector Scholæ. t. f. Akadem. Fäktm.

Ofvan upptecknade apparater har jag emottagit, och skola de af mig på det sorgfälligaste vårdas under den tid ledningen af de gymnastiska öfningarne med skol-ungdomen härstädes åt mig anförtros.

Lund ut supra
Sven Sjögren."

Af de ursprungliga lingska redskapen blefvo en del omarbetade, vid en restaurering, särskildt stegen, andra förkommo, men ännu finnas de båda hä starna kvar. Den större är uppställd på vinden af

Pl. I.

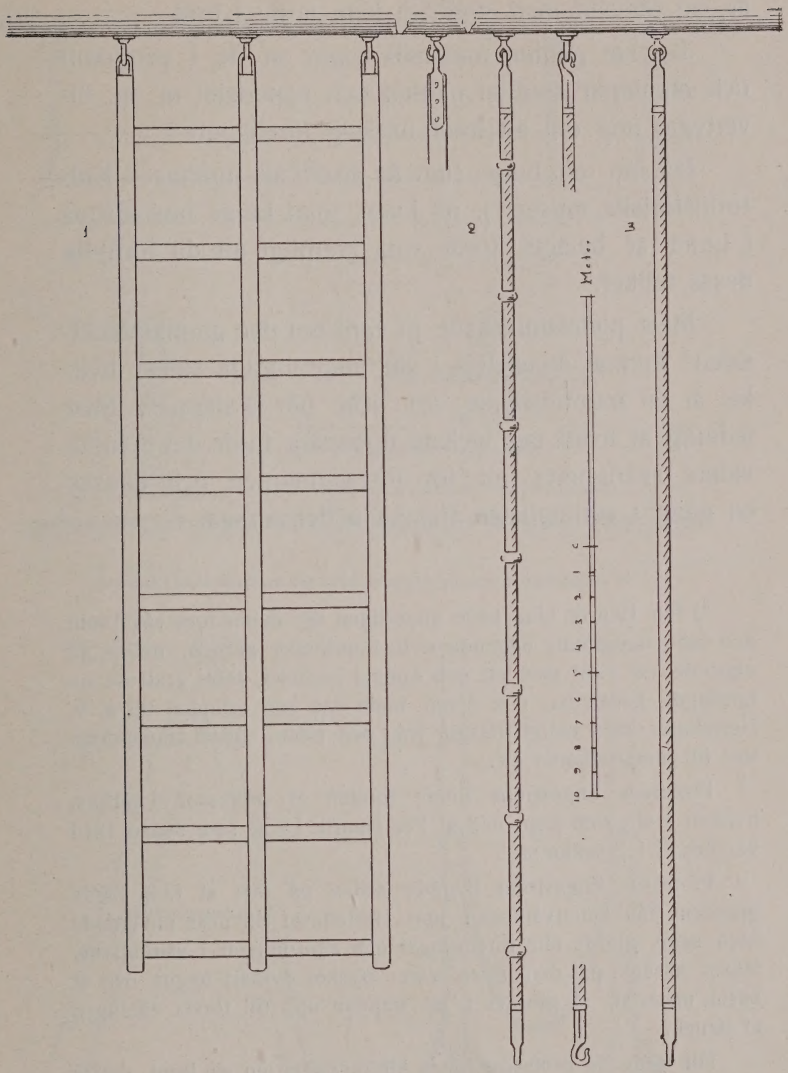

1. Slingerstege 2 Knutlina 3 Vanlig lina

C. H. Norlander
Öfverste.
H. Sjöström
Arkitekt.
1908.

den 1905 nybyggda gymnastiksalen och den mindre är, nu försedd med ställbara ben, ännu i bruk.

Jag har genom undersökningar af de i protokoll och räkningar angifna måtten och materialet m. m. öfvertygat mig om att intet misstag föreligger.

Då nu ett Lings rum är afsedt att inrättas i Kulturhistoriska museet*), på hvars tomt Lings bostadshus i Lund är beläget torde vara lämpligt att dit förflytta dessa reliker.

Mest pietetsfullt hade ju varit om den gamla "fäcktsalen" kunnat återställas i sitt ursprungliga skick, hvilket är en framtidstanke, som icke bör få släppas. Med ledning af hvad jag lyckats uppspåra torde det ej möta vidare svårigheter att för föreställningen och kanske en gång i verkligheten framkalla densamma.

---

*) Per Henrik Ling hade visserligen ägt denna tomt såväl som den intill densamma liggande s. k. Lindforska gården, hvilka då utgjorde en tomt med ett och samma nummer, samt gräft de nu igenlagda kanalerna, och äfven hade han lagt grunden till n. v. Herrehuset, men enligt utsagor från den tiden, endast ämnat detta hus till materialbodar etc.

Professor Engeström köpte tomten af professor Lindfors, hvilken å sin sida köpt den af Per Henrik Ling, som sedan 1814 var bosatt i Stockholm.

Professor Engeström byggde sedan på den af Ling lagda grunden från källarvåningen upp Herrehuset till dess nuvarande höjd samt gjorde alla inredningar och anordningar i våningarna. Huset ansågs på den tiden vara mycket dyrbart bygdt och af bästa material, så gjordes t. ex. trappan upp till första våningen af järnek.

Hit förde nu professor Jonas Albin Engeström sin brud, dotter till biskop Wilhelm Faxe, på bröllopsdagen den 30 nov. 1823, då alltså Herrehuset första gången invigdes och togs i besittning.

anteckning af Fru M. Osterman.

dotter af Professor Engeström.

Lund den 30 nov. 1907.

Pl. II.

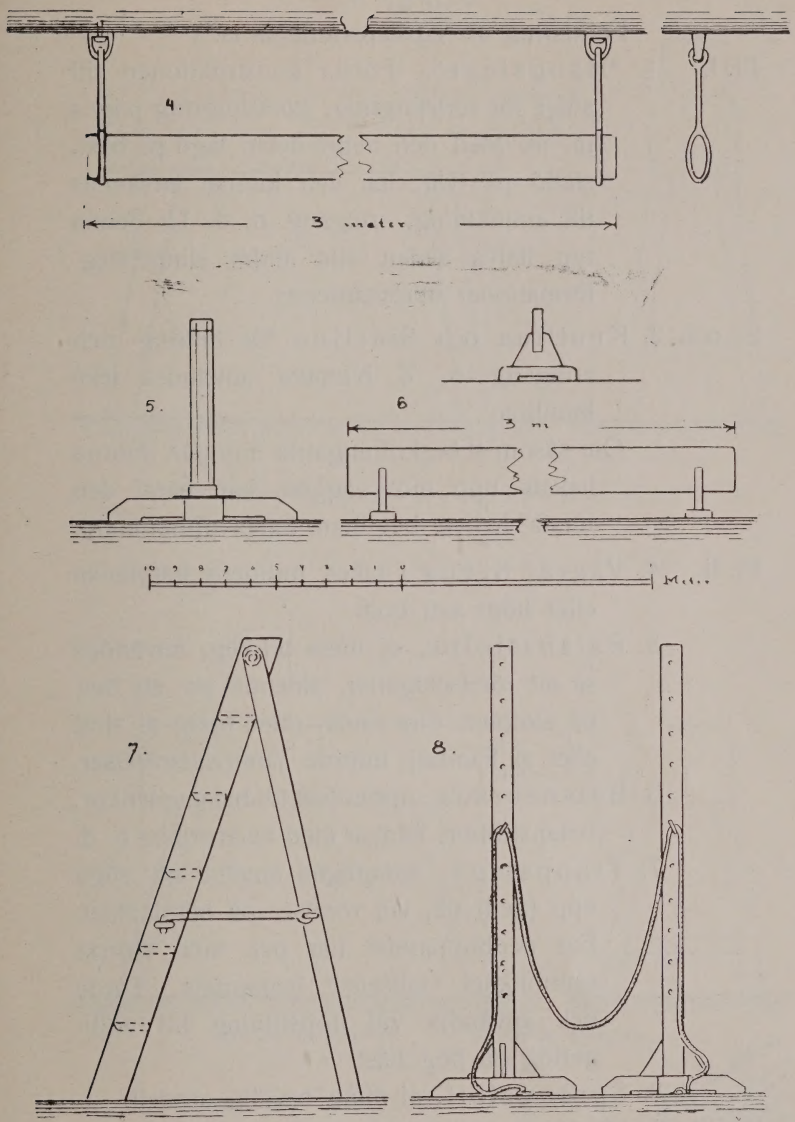

4. Häfplanka. 5 Balansstolpe. 6. Balansbräda. 7 Trappstege. 8 Språngställ.

C. H. Nortander
Öfverste
H. Sjöström
Arkitekt

Bilaga I.

Förklaring af redskapsritningarna.*)

Pl. I. 1. "Hängstege". Första konstruktionen till stege för lodslingring, korsslingring parvis m. m. Med den nedre delen lagd på häst, ställd på tvär, har den kunnat användas till armhäfning, armgång o. d. Ur denna typ hafva sedan alla andra slingerstegformationer utkonstruerats.

2. och 3. Knutlina och Slätlina för äntring och armgång o. d. Numera användes icke knutlina.

Om såsom af beskrifningarna framgår, linorna hakats upp mot väggen, kan häraf den första halfva båglinan hafva uppkommit.

Pl. II. 4. Vågrät Stång i taket, nutidens häfplanka eller högt satt bom.

5. Balansstolpe, ej mera bruklig, användes så att rörelsetagaren, stående på ett ben på stolpens öfre ända, (med hjälp af stöd eller af kamrat) utförde jämnviktsrörelser.

6. Balansbräda, upphofvet till balansplankor, balansribbor, bänkar med balansribba o. d.

7. Trappstege, antagligen använd att stiga upp (ned) på, vid rörelser på häfplankan. För nedhoppandet har ock med största sannolikhet "fallselar" begagnats. Torde ock användts vid uppsittning till voltigering på hög häst.

8. Språngställ, af ännu bruklig modell.

Pl. III. 9. "Störrevoltigerhäst" finnes ännu i samma skick som på Lings tid. Användes till

*) Samtliga ritningar efter samråd uppgjorda af Arkitekt H. Sjöström i Lund.

Pl. III.

9.

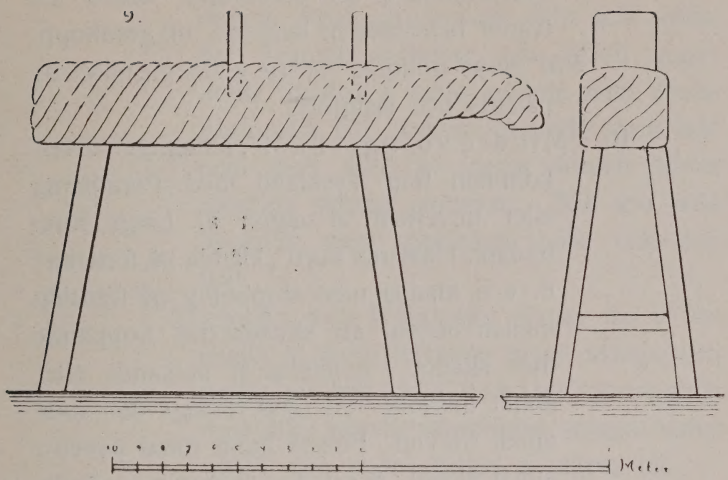

10

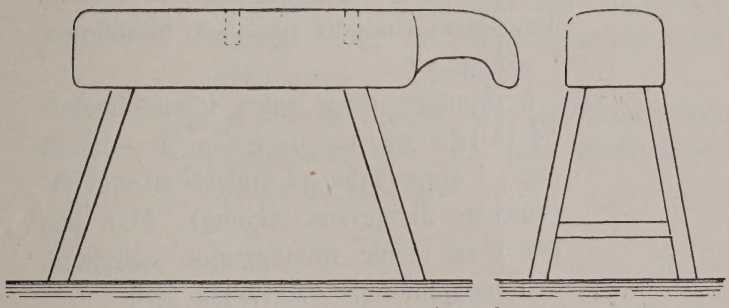

9. Stora hästen 10. Lilla hästen.

C. H. Norlander
Öfversta.
H. Sjöström
Arkitekt.
1908.

voltigering, mellanhopp och ytterhopp på sadelbommar, till öfverhopp, ställd på tvären och ställd på längden, till grenhopp.

För dessa öfningar hafva voltigerdynor pålagts och fastgjorts.

10. "Mindre voltigerhäst", antagligen öfverkommen från Tyskland med Poratharna eller tillverkad af någon af Lings företrädare. Hästarna voro „klädda på fötterna" d. v. s. klädda med stoppning på trädslån mellan benen, att skydda den hoppande från skador i händelse af halkande eller annat missöde. Af Ling försågs den med annat hufvud. Finnes ännu (med benen i annat skick). Madrasser hafva användts för nedhopp samt för liggande, sittande o. dylika "kroppsrörelser på golfvet".

9. a. 10. a Samma häster tagna efter originalen.*) Till dem hörde ock lösa sadelbommar att instickas uti fördjupningarna å öfversidan. Jernstöttan å mindre hästen är tillkommen i sednare tid.

De å ritningen öfver salen förekommande "4 långa bänkarna hafva ju kunnats tagas i annat bruk än endast "att sitta på" (Snickare Junggrens räkning). Man kan tänka sig både framliggande hållningar och ryggfällningar verkställda derå.

Redskapens placering.**) Angående sjelfva salen, så framgår af Prof. Brunius' m. fl. arbeten om domkyrkan, att taket, såsom i texten framhållits, af honom höjts

*) se figurerna å sid. 28 och 31.

**) so planscherna å sid 34 och 37.

med 3 fot och att fönstren försetts med spetsbåge. Följaktligen hade ej salen sådana förut, åtminstone icke inåt salen. En gammal teckning från 1840 anger också fönstret å östra gafveln med spetsbågar utåt och af mera fyrkantig form inåt och med stöd af dessa former hafva samtliga fönster uppritats. Nu äro alla försedda med spetsbågar både utåt och inåt.

Stegens och linornas platser tro vi oss känna af ännu lefvande mäns utsago och derför kan ock häfplankans anbringande med allra största sannolikhet antagas hafva varit i den andra ändan af salens tak.

Klädräcket, Floretträcket och Skåpet kunna ju tänkas hafva befunnit sig der de inpassats.

De lösa redskapen äfvensom krit- och spottlådorna af högst ansenliga dimensioner voro naturligtvis på olika sätt ordnade för tillfälligt bruk. Att lampetter användts till belysningen är notoriskt.

En af dem är i privat mans (Akademikamrer O. Regnells) ego och har tjenat såsom modell för ritningen.

Bilaga II.

Som en egendomlighet må anföras, att författaren till dessa anspråkslösa försök att klargöra Lingska gymnastikens första skeden, på icke mindre än tre sätt genom afkomlingar från Gunnar Heurlin, är besläktad med denna gymnastiks skapare, hvilket framgår af följande släkttafla.

Gunnar Heurlin.
f. 1648 † 1698
Kyrkoherde i Hvetlanda.

gift I. sta gng. med Maria Zephyrina. — 2. dra gng. med Anna Siggonia.

I. a Peter † 1718
komminister,
g. m. Britta Wiedebeck.

2. a. Rebecka,
f. 1695 † 1764,
g. m. fabrikör Johan Lemchen
på Skeen.

2 a. Maria Lisbeth Heurlin,
f. 1698 † 1741
g. m. komminister
Mattias Ling,
f. 1687 † 1748.

b. Isak,
f. 1708 † 1786,
Prost och kyrkoherde i Wislanda,
g. m. Anna Dorotea Wiesel,
en af de 7 "Wislanda-döttrarna".

b. Brigitta Lemchen,
f. 1728 † 1786,
g. m. Fabrikör
Magnus Norlander
på Skeen, f. 1723 † 1786.

b. Lars Lemchen,
f. 1719 † 1794
Brukspatron på Skeen.

b. Lars Peter Ling,
f. 1723 † 1780.
Kyrkoherde i S. Ljunga,
g. m. Hedvig Maria Molin.

c. Helena Katarina,
f. 1756 † 1830.
g. m. E. P. Hyltenius,
f. 1747 † 1829,
Prost och kyrkoherde i Wislanda.

c. Peter Norlander,
f. 1759 † 1813.
Brukspatron på Skeen.

s. Elisabeth Lemchen,
f. 1756 † 1797,
g. m. kapten G. A. Cavallius.

c. Pehr Henrik Ling,
f. 1776 † 1839.

d. Anna Elisabeth Hyltenius.
f. 1788 † 1862.
g. m. Carl Fredrik Cavallius,
f. 1781 † 1857,
Prost och kyrkoherde i Wislanda.

d. Samuel Norlander,
f. 1799 † 1863.
Fabrikör på Skeen.
g. m. Julia Helena Cavallius.

d. Carl Fr. Cavallius,
f. 1781 † 1857
Prost och kyrkoherde i Wislanda.

e. Julia Mortana Helena Cavallius,
f. 1820 † 1890,
g. m. Fabrikör
Samuel Norlander
på Skeen.

e. Carl Anders Henrik Norlander,
f. 1846.
Öfverste.

e. Julia M. H. Cavallius,
g. m. Fabrikör
S. Norlander.

f. Carl A. H. Norlander,
f. 1846.
Övferste.

f. Carl A. H. Norlander,
f. 1846.
Öfverste.

Separattryck ur "Tidskriften Svenska Gymnastiken
i In- och Utlandet."

Buchdruckerei & Verlagsanstalt.
Wörishofen 1908.